

De klokkenluider in het dorp

 Jo Buelens

 Redactielid

Bij al de beroeringen van de laatste maanden zouden we haast vergeten dat de politieke instellingen niet stilstaan. De provincies maken zich op voor hun zoveelste begroting, de gemeenteraden komen maandelijks bijeen om een al dan niet boeiende agenda af te werken. Ook dat is politiek, en wie ervan overtuigd is dat de 'nieuwe mondige burger' eraan komt, zal er ook op het lokale vlak rekening mee moeten houden.

Op zoek naar nieuwe structuren

Politici hebben altijd het belang van de gemeenten ingezien. Het zijn de laboratoria voor nieuwe maatregelen, de proefterreinen van de nieuwe wetgevingen. Reeds in de 19de eeuw werd er bewust gekozen om op het gemeentelijk vlak regels uit te testen, om ze 'bij succes' later op de nationale politiek toe te passen. Het verlagen van de stemgerechtigde leeftijd, het verminderde cijnsstelsel en het vrouwenstemrecht werden eerst op lokaal vlak uitgetest. Pas als bleek dat er geen grote verschuivingen in de stembusuitslag te merken vielen, werd het systeem ook voor het parlement toegepast. 'Bij succes', was wel degelijk ingegeven door behoudsgezinde overwegingen. Nieuwe regels kwamen er pas wanneer de alarmklokken iets te luid weerklonken en de vrees voor revolutie, zoals in Rusland, er dik in zat.

Voor de verkiezingen van het jaar 2000 maken we hetzelfde mee. Het stemrecht voor EU-burgers is duidelijk een test om het kiezerscorps uit te breiden. Er zijn drie klokken te horen. De eerste komt van de EU, die een Europees burgerschap wil creëren om de interne staatsgrenzen te doen vervagen. Een deel van de mondige burgers luiden een klok in het voordeel van stemrecht voor migranten. Het is voor hen een democratische evidentie. De traditionele partijen staan daar echter huiverig tegenover omdat ook Klok-

ke Roeland een niet geringe weerklink vindt onder de kerktoren. Het hoeft dan ook niet te verbazen dat tot hertoe elke praktische uitwerking op het Belgische niveau rond dit stemrecht ontbreekt. In sommige Brusselse gemeenten zal alvast de alarmklok beginnen luiden.

Buiten het uitbreiden van het kiezerscorps, blijft er de zoektocht naar meer democratische structuren. Het gemeentelijk referendum is zo'n nieuwe maatregel, die moet tegemoetkomen aan de verzuchtigen van de mondige burger. Ik hoop niet al te cynisch te klinken, maar de eerste initiatieven geven aan dat het voor de behoudsgezinden een 'succes' wordt: bij het referendum over het Fenix-project was de opkomst laag, en in Luik nam de overheid een loopje met de burger door vier locaties voor te stellen voor het nieuwe stadhuis en daarna doodleuk een vijfde plaats uit te kiezen - het 'succes' lag dan daarin dat deze politici niet ter plekke werden gelyocht.

De lokale loopbaan

Vanuit de kant van de politici is de lokale politiek meestal het begin van hun loopbaan. Hier wordt het 'vak' geleerd, hier wordt de basis gelegd voor eventuele latere successen bij nationale verkiezingen. Voor wie ambities heeft, is het statuut van plaatselijke verkozenen niet zo moeilijk te dragen. Het is immers een tussenstap naar een hoger echelon op de politieke ladder, waar de erkenning veel groter is. Want één ding is zeker: voor de lokale politiek is opoffering nodig. Op enkele grote steden na, is het financiële statuut van een burgemeester, een schepen, laat staan van een gewoon raadslid volledig uit de tijd. Een gemeente van 30.000 inwoners heeft gauw een jaarlijkse begroting van tegen het miljard frank. De managerskwaliteiten die verwacht worden van een burgemeester worden vergoed als een deeltijdse job in een kleine privéfirma. Lokale

politici worden wel eens afgeschilderd als zakenvullers. Als ze dat zijn, kan dat enkel door verrijking op onwettige basis uit dienstbetoon of door het gebruik van voorkennis, niet met hetgeen zij krijgen van de gemeentekas. Regelmatig duiken in de pers zulke mistoestanden op, met de nodige veroordelingen. Dat is een goed teken. Het bewijst dat zulke wanpraktijken nauwelletter worden opgevolgd dan op een hoger echelon. Het geloof in de lokale politiek kan er enkel door groeien.

Het gemeenteraadslid wordt geacht om het beleid van de gemeente te sturen en de bevolking te vertegenwoordigen. Het is vrijwilligerswerk, want een zitpenning en wat politiek verlov kunnen nooit opwegen tegen hetgeen wordt verwacht. Is het dan te verwonderen dat er slechts enkelen zeer gedreven zijn om hun taak als raadslid goed te vervullen? De gemeentepolitiek lijkt echter niet erg onder vuur te staan in heel de discussie over politieke geloofwaardigheid. Bij lokale verkiezingen zijn er nog steeds minder afwezigen, minder blanco en ongeldige stemmers dan voor het parlement of Europa. De gemeente sluit nu eenmaal het dichtst aan bij de politieke realiteit van de burgers. Deze gemeentelijke realiteit lijkt meer beheersbaar. Het is opvallend dat zoveel parlementairen hun burgemeesterschap of schepenzetel wensen te behouden. Ze spreken over voeling met de basis, over de indruk dat ze daar daadwerkelijk iets kunnen verwezenlijken voor de samenleving. Anderzijds blijkt het een zekere machtsbasis, een stemmenreservoir dat kan worden aangeboord bij de nationale verkiezingen. Zulke burgemeesters hebben vaak dat autoritaire trekje. Als figuur maken ze de gemeentepolitiek en dulden ze geen tegenstand. In Brussel worden dat de 'baronieën' genoemd, waar de 'liste du bourgemestre' het partijpolitieke overschrijdt. Diezelfde macht en uitstraling heeft niemand op het nationale vlak. De kiezers lijken het ook niet zo erg te vinden, want telkens weer worden dergelijke bekende figuren met een overweldigend aantal voorkeurstemmen verkozen. Onderzoek leert ons dat op het gemeentelijke vlak het aantal voorkeurstemmen hét belangrijkste element is waarop een kandidaat een schepenzetel of de burgemeesterssjerp wordt

toegewezen. Ook de kiezers bevestigen deze manier van werken. Drie vierde van de uitgebrachte stemmen zijn voorkeurstemmen.

Het politiek dienstbetoon

Deze persoonlijke benadering heeft wel als gevolg dat dienstbetoon een belangrijke factor is in de relatie tussen kiezer en verkozenen. Voor wat hoort wat. Het nefaste aan het dienstbetoon is niet dat verkozenen iets doen voor de bevolking, maar wel dat ze de indruk wekken dat het niet echt een recht is en dat zij het persoonlijk hebben geregeld. Het geeft de burger de zekerheid dat er naast een gekend wettelijk kader, nog een tweede circuit bestaat, waar meer dingen mogelijk zijn. In dit tweede netwerk is de hoofdwet 'ons kent ons'. In meer wetenschappelijke kringen noemt men dat verzuiling. Politiek dienstbetoon is nog steeds een gangbare praktijk, en wordt door politici openlijk verdedigd als hun voeling met de basis. Om het in actuele termen te omschrijven: hier wordt op zijn minst de schijn gewekt van partijdigheid. Het kan dan ook niet verbazen dat de gewone burger zeer vlug geloof hecht aan complottheorieën en doofpotpraktijken. Op kleine schaal past hij ze zelf toe door een beroep te doen op politici voor uitzonderingen op bouwvergunningen, een plaatsje voor een neef, een goede standplaats op de braderij. Menig politicus betreurde het afschaffen van de legerdienst om die reden. Het geheel is allemaal zo onschuldig, zo kleinschalig, zo aanvaard, dat hiertegen protesteren wel muggenziften lijkt. Er wordt gewezen op de beperkte gevolgen. Zolang wij het goed hebben rond de klokkentoren, mag ze blijven zwijgen. De beste politicus is diegene die wettelijke slippertjes het meest evenwichtig verdeelt over zijn bevolking. Maar ook hier heeft de waarheid haar rechten. Het dienstbetoon op gemeentelijk vlak schijnt achteruit te gaan. In een vergelijkend onderzoek tussen '88 en '94 valt deze activiteit ongeveer terug op de helft. Enkel de SP blijft hoog scoren. Ook al zijn de cijfers bekomen door vragen aan de betrokkenen zelf, het geeft op zijn minst aan dat dienstbetoon niet langer wordt aanzien als een evidentie. Rond dit alles blijft het relatief stil. De gemeenten zijn in de politiek nu eenmaal slechts een kabbelende

ondertoon, een achtergrondgeluid dat zelden storend is. Het is ooit anders geweest.

Toen luidde de stormklok

Net twintig jaar geleden werd er voor het eerst gestemd voor de nieuwe fusiegemeenten. Vier torens moesten gemiddeld plaats maken voor één toren. De periode vóór de fusie was wellicht de woeligste in de hele gemeentegeschiedenis. Het achtergrondgeluid werd stilaan een stoorzender. Er werd geraakt aan enkele verworvenheden en er waren voldoende banden tussen de gemeentelijke en nationale politiek om dit hoog op de agenda te plaatsen. Meer nog dan de gemeentelijke autonomie, was de macht van 3 op 4 burgemeesters en eenzelfde verhouding schepenen in gevaar. Nu, twintig jaar later, is het opvallend stil op het evaluatiefront, de fusies lijken verteerd. De voor- en tegenstanders wisselden toen argumenten uit, die één zaak gemeen hadden: niemand had juiste criteria, niemand had concrete doelstellingen. In een verslag van de Commissie Binnenlandse Zaken van juni 1971 luidde het: "Thans klinkt de doelstelling meer positief en wordt het accent gelegd op de totstandkoming van bestuurkrachtige gemeenten. (...): nieuwe gemeenten die groot genoeg en bevolkt genoeg zijn en die over voldoende financiële middelen beschikken om hun bevolking op een verantwoorde wijze eigentijds gemeentelijk beleid te kunnen waarborgen". In een poging tot evaluatie tien jaar na de fusies, haalde Johan

Ackaert dit probleem al uitvoerig aan. Er waren nauwelijks concrete doelstellingen, en dus zijn er ook geen maatstaven om de fusies te toetsen op hun succes. Het was nochtans de geschikte periode geweest om andere veranderingen door te voeren in de gemeentewet. Steden als Brussel en Antwerpen worstelen voortdurend met deze wetten, die nog steeds geschoeid zijn op de leest van gemeenten van 2.500 inwoners. De taken en de daaruit voortvloeiende werking van een stad zijn onmogelijk te vergelijken met die van een plattelandsgemeente. Beide steden hebben een andere toekomst gekregen. Het feit dat Antwerpen wel en Brussel niet is gefusioneerd, heeft niets te maken met een bewuste beleidsoptie, maar met het gebrek aan een beleid voor Brussel.

De interne machtsstrijd die zich toen afspeelde liet ook duidelijk de vermenging zien tussen de lokale en de nationale overheid. Deze vermenging is er in Brussel nog steeds. Van de 83 raads- en regeringsleden van de Brusselse Gewestraad zetelen er 57 ook in een gemeente. Zes burgemeesters zitten in de raad, waarvan twee in de Brusselse regering. Wanneer het Sint-Michielsakkoord wordt uitgevoerd, en de gemeenten volledig onder de gewestelijke bevoegdheid zullen vallen, zal de 'schijn van partijdigheid' ook hier moeilijk te verbergen zijn. De klokkenluider heeft nog tijd om zich hierop voor te bereiden. Nu is het stil rond de gemeenten en wie weet is het beter zo. Niets is zo lastig als thuis een lekend dak, wanneer het buiten stormt.